

ERGENLERİN SOSYAL İLİŞKİ VE İLGİLERİNE DİN EĞİTİMİNİN ETKİSİ

(İmam-Hatip Lisesi ve Genel Lise Öğrencileri Arasında Mukayeseli Bir Araştırma)

Hayati HÖKELEKLİ*

ÖZET

Mesleki din eğitimi veren kurumlarda yetişen gençlerin bazı davranış özelliklerinin, diğer eğitim kurumlarında yetişenlerinkine kıyasla farklılıklar gösterdiği müşâhade edilmektedir. Bunların büyük bir bölümü esasen, bu nitelikteki bir eğitim programının gerçekleştirilmeyi amaç ettiği davranış özellikleridir. Bunun yanında diğer bazıları ise, ya büyük ölçüde başka faktörlerce belirlenmiştir ya da bu eğitim programının boşluklarından ve bu arada okul içi ilişki sistemindeki aksaklıklardan kaynaklanabilmektedir.

Bu yazımızda, bir bölümünü geçen yıl bu dergide yayınlamış bulunduğumuz bir araştırmanın son bölümünü veriyoruz. Bu bölümde, İmam-Hatip Lisesi ve Genel Lise öğrencilerinin sosyal ilişkileri ve bazı ilgi alanları karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

RESUME

Effets de l'Enseignement Religieux Professionnel sur les Relations Sociales et Interets des Adolescents

Les adolescents qui ont reçu une formation religieuse professionnelle, manifestent des conduites différentes, aussi bien au sujet des relations interpersonnelles et des interets que dans le psychisme, par rapport aux élèves lyceens. La plupart de celles-ci sont essentiellement les conduites caractéristiques que veut accomplir l'enseignement religieux professionnel. Cependant, il est certaines conduites qui sont éventuellement déterminées par d'autres motifs ou elles proviennent des vides du programme scolaire et des derangements des relations interpersonnelles.

Dans cet article-ci, on presente la partie dernière des resultats d'une recherche qui a été publiée dans cette revue, l'année dernière.

GİRİŞ

Araştırmamızın önceki bölümünde, İmam-Hatip Lisesi ve Genel Lise olmak üzere iki ayrı öğrenci grubunun bazı psikolojik özellikleri ve tutumlarını incelemiştir.

* Yard. Doç. Dr.; İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Öğretim Üyesi.

tik¹. Aynı materyal ve metod çerçevesinde bu kez sosyal ilişki ve ilgiler konusuna yönelmiş bulunuyoruz.

İnsan çeşitli yönleriyle karmaşık bir bütündür. Dini inanç ve tutum sahibi bir kimse, bunu kişiliğinin her yönüyle yaşar. Bir başka deyişle, dini inanç ve tutumun kişiliğin her yönüne nüfuz edici bir özelliği vardır². Bunun içindir ki, duygular, düşünceler, arzular ve tutumlar üzerinde olduğu gibi, sosyal ilişkiler ve ilgiler üzerinde de dini benimsemenin etki seviyelerini müşâhede etmek mümkündür.

Araştırmamızın bu bölümünde "Sosyal İlişkiler" başlığı altında; a) Aile ilişkileri, b) Arkadaş ilişkileri, c) Okul yöneticileri ve öğretmenlerle ilişkiler konularına, "İlgiler" başlığı altında ise; a) Kişisel ve sosyal ilgiler, b) Boş zaman ilgileri, c) Meslek ilgileri ve tercihleri konularına yer verdik.

ARAŞTIRMA SONUÇLARI

A. SOSYAL İLİŞKİLER

a) *Aile İlişkileri*: Ergenliğin başlangıcında, anne-baba ile olan ilişkilerde gözle görülür bir gerginlik ve çatışma müşâhede edilir. Bu durum az ya da çok şiddetli olabilir ve ergenliğin son yıllarına kadar sürebilir. Gencin kendi bağımsız kişiliğini araştırmaya yönelik eğilimlerinin güçlenmesi karşısında ana-babanın ve diğer yetişkinlerin göstereceği tepki tarzı, bu çatışmanın gelecekteki sonuçlarını belirleyecektir.

Elde ettiğimiz sonuçlara göre, her iki öğrenci grubunda da aile ilişkileri çoğunlukla olumlu bir seviyede bulunmaktadır. Tablo I'deki değerler açısından, İmam Hatip Lisesi (İHL) grubunda öğrencilerin % 67.3'ü; Genel Lise (GL) grubunda ise; % 74.9'u, aile ilişkilerinde sürekli bir olumlu davranış özelliği göstermektedirler. Bu durumu anketimize katılan gençlerin yaş ortalamasının yüksekliğini dikkate alarak, normal bir veri olarak değerlendiriyoruz. Bununla birlikte, arada sırada ortaya çıkabilen anlaşmazlık ve çatışmaların her iki grupta da önemli oranlarda olduğunu görüyoruz (İHL. % 28; GL % 22.7). Aile ilişkileri çoğu zaman ya da bütünüyle bozuk durumda olanlar en düşük oranı temsil etmektedirler (İHL. % 4.7; GL. % 1.5).

Bu sonuçlar bize, İHL grubunda aile ilişkilerinin, GL grubundan biraz daha olumsuz bir özellik arzettiğini göstermektedir. Bizce bunun iki sebebi vardır: Birincisi, İHL'li genç, öncelikle kendi ailesi içerisinde kendisinden bazı belirli rol ve davranış tarzları beklenen birisidir. Bunların da özellikle dini ve ahlâki bir niteliği vardır. Fakat genç, henüz bu özel rol ve davranış biçimlerini tam olarak kişiliğine sindirememiştir. Nitekim aşağıda (Tablo: III) bir başka soruya verilen cevaplar karşılaştırıldığında, dini/ahlâki davranışların İHL grubunda önemli bir anlaşmazlık faktörü sayılmasına karşılık, GL grubunda böyle bir faktörden hemen hemen hiç söz edilmediği görülmektedir. İkincisi, bu gruptaki öğrencilerin mensup oldukları ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerinin ve kültür seviyelerinin nisbeten daha düşük olmasıdır. Araştırmalar, sosyo-ekonomik bakımdan daha avantajlı durumda olan ergenlerin aile ilişkilerinin, avantajlı durumda olanlara kıyasla daha bozuk olduğunu

1 "Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi", U.Ü.İ.F. Dergisi, c. I, sy. 1, s. 35-51.

2 Vergote, Antoine, Psychologie Religieuse, 3. bas., Bruxelles 1969, s. 20, 219.

göstermektedir³. Ayrıca, kültür seviyesi farklılığı da, ergenlikte ana-baba ile olan anlaşmazlıkların önemli sebeplerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır⁴.

Ana-baba ile olan anlaşmazlığın ergen açısından çok rahatsız edici ve kırıncı bir etki yaratması, onu "evden kaçma" davranışına itebilir. Araştırmamıza katılan iki öğrenci grubunda fiili olarak bu yolu deneyenler, düşük bir orandadır (İHL % 7; GL % 5.6). Bu durum genelde, araştırmamıza dahil olan ergenlerin ana-babalarıyla ilişkilerindeki bozulma ve çatışmanın çok şiddetli olmadığı anlamına gelebilir. Evden kaçma oranının İHL grubunda biraz daha yüksek olması, yukarıdaki bulgularla uygunluk göstermekte ve o çerçevede bir yoruma dahil olmaktadır (Tablo: II).

Tablo: I
Ana-Baba İle Olan İlişkilerin Durumu

Okul	Ö.S.	Cevap-sız	Çok İyi	İyi	Bazen bozulmak-la birlikte normal	Çoğu Zaman bozuk	Bütünüyle bozuk	Başka
İHL	129	0.0	28.6	38.7	28.0	3.9	0.8	0.0
GL	391	0.7	36.6	38.3	22.7	1.0	0.5	0.2

Tablo: II
Ana-Baba İle Anlaşmazlık Sonucu Evden Kaçma Durumu

Okul	Ö.S.	Cevapsız	Evet	Hayır	Başka
İHL	129	1.5	7.0	90.0	1.5
GL	391	1.5	5.6	89.5	3.3

Tablo: III
Ana-Baba İle Anlaşmazlık Konuları

Okul	Ö.S.	Cevap-sız	Kişisel davranışlar	Okul ve dersler	Arkadaş-lar	Evdeki kardeş-ler	Dini ve ahlâki yaşantı	Evdeki tutum-ları bütünüyle yanlış	Başka
İHL	129	8.6	44.1	8.5	3.9	5.4	5.4	3.1	21.0
GL	391	8.4	33.0	17.6	5.1	11.5	0.5	2.0	21.7

Ana-baba ile uzlaşmazlık ve çatışma konuları arasında her iki grupta da en başta ergenin "kişisel davranışlar"ı gelmektedir (İHL % 44.1; GL % 33). Öyle anlaşılıyor ki, gençlerin geliştirdikleri genel davranış kalıpları ailenin tasvibi dışında

3 Bkz. Türker, A. Vural, Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları, Ankara 1977, s. 92.

4 Origlia, D./Ouillon, H., L'Adolescent, Paris 1972, s. 171-172.

ve ana-babanın tepkisini doğuracak niteliktedir. Bu bakımdan çoğu ailelerin nazarında ergen "olumsuz" bir tiptir. Anlaşmazlık ve çatışmalar belirli konularla sınırlı olmayıp, çoğu zaman ergenin farklı ilgi alanlarında kendisini göstermektedir (Tablo: III'ün "başka" sütununda yer alan değerler bunu ifâde etmektedir: İHL % 21; GL % 21.7). İki grup arasında, ana-baba ilişkilerinde çatışmaya yol açan konuların sıra ve değerleri yönünde açık farklar görülmektedir. "Okul ve dersler" GL grubunda daha yüksek oranda bir anlaşmazlık konusudur (İHL % 8.5; GL % 17.6). Aynı şekilde, arkadaş ilişkileri (İHL % 3.9; GL % 5.9), evdeki kardeşlerin durumu (İHL % 5.4; GL % 11.5) konularında da GL daha yüksek bir orana sahiptir. Buna karşılık, dini/ahlâki davranışların ana-baba ile olan ilişkilerde bir problem meydana getirmesi, sadece İHL grubuna mahsus bir özellik gibi gözükmemektedir (İHL % 5.4; GL % 0.5).

İHL'ne devam eden ergenlerin aileleri, herşeyden önce çocuklarından, bu okulun kazandırmak istediği statü ve role uygun davranış özelliklerini geliştirmelerini beklemektedirler. Buna karşılık, okul başarısına o kadar büyük bir önem vermemektedirler. Esâsen, İHL öğrencisinin okulda elde edeceği dini tutumlar böylece ailesi tarafından önemli ölçüde desteklenmektedir.

Yukarıda ele aldığımız araştırma bulguları, İHL grubunun aile özelliklerinin, GL grubuna kıyasla daha "engelleyci" bir özelliğe sahip olduğunu da göstermektedir⁵. Ailesinin bu engelleyci tutumu karşısında, ana-babasının istekleriyle kendi istekleri arasında bir çatışma ortaya çıktığı zaman İHL öğrencisi nasıl bir tutum içine girmektedir? Tablo: IV'deki değerler bize bu sorunun cevabını vermektedir. Buna göre her iki grupta da eşit oranlarda (İHL % 28; GL % 28.6), bir çatışma durumunda, "ana-babanın düşünce ve isteklerine saygı gösterip, kendi istek ve düşüncelerinden vazgeçme" eğilimi göstermektedirler. Ana-babanın istek ve düşüncesine karşı çıkıp, kendi isteklerini kabul ettirme eğilimi taşıyanlar, İHL grubunda yarı yarıya daha düşük bir oran göstermektedir (İHL % 28.6; GL % 45). Bundan anlaşılmalıdır ki, GL grubunda bu eğilime sahip olanlar birinci sırada gelmektedir ve bu oldukça yüksek sayılabilecek bir orandır. Buna karşılık, İHL grubunda, ana-babayla zıtlasmaya girmeksizin, kendi istek ve fikirleri istikâmetinde davranma eğilimi içinde olanlar ile (İHL % 18.6; GL % 12), ana-babasıyla önemli bir anlaşmazlığı bulunmayanlar (İHL % 18.6; GL % 8.7) daha yüksek bir oranı teşkil etmektedirler.

Tablo: IV

Ana-Babanın İstekleriyle Ergenin Kendi İstekleri Arasındaki Bir Çatışma Durumunda Ortaya Çıkan Tutumlar

Okul	Ö. S.	Cevap-sız	Onların isteklerini kabul edenler	Kendi isteklerini kabul ettirmeye çalışanlar	Onların fikir ve isteklerini kabul eder görünüp kendi bildiğini yapanlar	Onlara hiç aldırış etmeyenler	Onlarla hiçbir anlaşmazlığı olmayanlar
İHL	129	3.1	28.0	28.6	18.6	3.1	18.6
GL	391	4.1	28.6	45.0	12.0	1.5	8.7

5 Başka araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bkz. Gökçe, Birsen, Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, Ankara 1984, s. 109.

Bu verilerden, İHL öğrencisinin ana-babasıyla olan ilişkilerinde, GL öğrencisine kıyasla daha "itaatkâr" ve "bağımlı" bir eğilim içerisinde olduğunu anlıyoruz. İHL'li genç, ana-babasıyla ısrarlı bir zıtlaşmaya girmemekte, çoğu zaman kendi isteklerinden vazgeçerek, ya da ana-babasının tepkisini doğurmayacak bir tarzda bunların gerçekleşmesine çalışarak, ilişkilerde uyumlu bir yol aramaktadır. Anababanın engelleyici tutumuna rağmen bu itaatkâr tavrın gelişmesini nasıl açıklamak mümkündür?. Şüphesiz bunda, düşük sosyo-ekonomik çevre şartlarının bir rolü olduğu ileri sürülebilir⁶. Bununla birlikte, kültürümüzün geleneksel değerleri arasında yer alan⁷, fakat Batı kültürünün etkisiyle her geçen gün aşınan ve zayıflayan, "anababaya, büyüklere itaat ve saygı" anlayışının islâmi inanç ve değerlerle olan çok yakın ilişkisi dikkate alındığında⁸, bu konuda mesleki din eğitiminin önemli bir faktör olduğu anlaşılacaktır.

b) *Arkadaş İlişkileri*: Ergenlerin sosyal gelişiminde en dikkate değer hususlardan birisi şüphesiz ki, dostluk duygusunun uyanmasına bağlı olarak, ana-baba ile ilişkilerin zayıflamasına karşılık, arkadaşlık ve dostluk ilişkilerindeki büyük canlanmadır. Bu dönemde arkadaşlık ilişkileri, toplumdaki diğer ilişkilere de öncülük eder. Arkadaş kümeleri gençler açısından çok yönlü fonksiyonlara sahiptir. En önemlisi, arkadaş kümesi genç için bir danışma ortamı (reference group) ve davranışlar için yol gösterici bir kaynak görevi yapar. Genç kendini ve başkalarını bu toplumsal örgüt içinde değerlendirir. Küme üyeleriyle özdeşim yapar, onların tutum ve davranışlarını benimser. Kümeden edindiği görüşleri kendi görüşü gibi evinde savunur⁹.

Tablo V'de yer alan değerler incelendiğinde, anketimize katılan her iki grupta da yer alan gençlerin büyük çoğunluğunun yakın arkadaşlara sahip oldukları anlaşılacaktır (İHL % 69; GL % 72.9). Yakın arkadaşı olmayan (İHL % 10; GL % 12.3) veya bu konuda karar veremeyen (İHL % 19.4; GL % 13.3) gençlerin oranı da az değildir. Bu bakımdan gruplar arasında önemli bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Tablo: V
Yakın Arkadaşların Varlığı

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Evet	Hayır	Kararsız
İHL	129	1.5	69.1	10.0	19.4
GL	391	1.5	72.9	12.3	13.3

- 6 Spenle, Anne-Marie Rocheblave, Ergenlik Psikolojisi (çev. Bekir Onur), Ankara 1980, s. 89; Ünver, Özkan ve arkadaşları, 12-24 Yaş Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları, Ankara 1986, s. 328-329.
- 7 Bkz. Varış, Fatma; Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler, Ankara 1968, s. 67; Kağıtçıbaşı, Çiğdem; Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları, Ankara 1972, s. 96; Kağıtçıbaşı, Gençlerin Tutumları, Ankara 1973, s. 22; Özkan ve ark., a.g.e., s. 318-319.
- 8 Kağıtçıbaşı, Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları, s. 95.
- 9 Yörükoğlu, Atalay; Gençlik Çağı, 2. bas., Ankara 1986, s. 61-62; Özkan ve ark., s. 343.

Burada ortak olarak üzerinde durulması gereken husus, arkadaş ilişkilerindeki boşluğun işaret ettiği sorunlardır. Çünkü ruh hekimi gözüyle, "arkadaşsızlıktan yakınan ya da hiç arkadaş aramayan bir gencin önemli sorunları vardır"¹⁰.

"Ahlâklılık ve dürüstlük", her iki grupta da arkadaş seçiminde en fazla değer verilen özelliklerdendir İHL % 46; GL % 46.5). Bununla birlikte, bu hususta birden fazla özelliği gözönünde bulunduranların oranı da önemli bir değer ifade etmektedir. Tablo VI'nın "başka" sütununda yer alan rakamlar bunu ifade etmektedir (İHL % 18.6; GL % 33.2). Genelde iki grupta da arkadaş seçiminde bedeni ve maddi özelliklerden çok, ruhi ve manevi özelliklerin büyük önem taşıdığını görüyoruz. Başka araştırmalar da bizim elde ettiğimiz sonucu destekler niteliktedir¹¹. Gençlerimiz bu konuda ortak bir eğilim içindedirler. Bununla birlikte, İHL grubunda arkadaş seçiminde "dindarlık" özelliğini dikkate alanların % 14.8'lik bir değere ulaşırken, GL grubunda bunun hemen hemen hiç önem taşımadığı (% 0.7) görülmektedir. Bu farkı mesleki din eğitiminin etkisine bağlamak, mümkün gözükmemektedir.

Ergenlerin arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinde konuşma ve tartışmaların çok önemli bir yeri vardır¹². Bu sohbetlerde, gençlerin kendi ilgi ve eğilimlerine uygun çok değişik konuların ele alındığı bilinmektedir. Tablo VII'deki sonuçları incelediğimizde, her iki grupta da arkadaş ilişkilerinde "sohbet" in birinci sırada geldiğini görüyoruz (İHL % 52; GL % 30.9). Bununla birlikte daha başka faaliyetlerin de bu ilişkiler çerçevesinde yürütüldüğü muhakkaktır (Tablo: VII'nin "başka" sütununda yer alan rakamlar, birden fazla seçeneği işaretleyenlerin oranının yüksekliğini göstermektedir). Bu konuda gruplar arasında anlamlı sayılabilecek farklılaşmalar, görüldüğü gibi sohbet, spor ve faaliyetin çeşitliliği hususlarında ortaya çıkmaktadır. Buna göre, İHL grubunda arkadaş ilişkilerinde en fazla yer tutan faaliyet şekli sohbet iken, GL grubunda birden çok faaliyetin bir arada yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu, İHL grubunda arkadaşlık ilişkilerinin daha çok tek yönlü ve basit, GL grubunda ise çok yönlü ve karmaşık olduğu anlamına gelebilir.

Arkadaş sohbetlerinin konuları da, arkadaşlık ilişkileri gibi değişik ve çeşitli alanları içine almaktadır. Tablo VIII'in "başka" sütununda yer alan rakamlar, birden çok seçeneği işaret edenleri göstermektedir. Bunun yanında, öğrenci psikolojisine uygun olarak, "okul, dersler ve öğretmenler" in arkadaş sohbetlerine konu olması, iki grupta da yüksek bir oranı teşkil etmektedir (İHL % 24; GL % 34.3). GL grubunda bu konu daha da önemli gözükmemektedir. İki grup arasındaki belirgin farklar, "dini (İHL % 21; GL % 0.7) ve "politik-ideolojik" (İHL % 7.8; GL % 1.8) konularda kendisini göstermektedir. İHL'ne devam eden gençler, aldıkları mesleki-dini formasyona uygun olarak, dini konularda görüş alış-verişinde bulunurken, GL'li öğrencilerde böylesi bir eğilime pek rastlanmamaktadır. Aynı şekilde, İHL grubunda "politik-ideolojik" konuların, GL grubuna kıyasla daha fazla ilgi uyandırdığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık, cinsel konular GL grubunda daha fazla ilgi uyandırmaktadır (İHL % 2.3; GL % 6.9).

10 Yörükoğlu, a.g.e., s. 60.

11 Varış, a.g.e., s. 80; Gökçe, a.g.e., s. 70.

12 Şemin - Uğurel, Refia; Gençlik Psikolojisi, İstanbul 1980, s. 148.

Tablo: VI
Arkadaş Seçiminde Dikkat Edilen Özellikler

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Akıllı ve çalışkan	Ahlâklı ve dürüst	Yakışıklı ve sempatik	Kuvvetli ve sportmen	Hoşsohbet ve şakacı	Hoşgörülü ve nazik	Ekonomik durumu iyi	Dindar	Başka
İHL	129	3.9	6.2	46.6	2.3	0.8	4.6	2.3	0.0	14.8	18.6
GL	391	2.5	3.3	46.5	0.7	0.5	8.4	3.3	0.5	0.7	33.2

Tablo: VII
Arkadaşlarla Birlikte En Çok Yapılan İşler

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Eğlence ve oyun	Sinema, tiyatro veya maça gitme	Kahvehane, bilardo salonuna gitme	Sokakta boş gezme	Spor	Sohbet	Ders çalışma	Başka
İHL	129	0.7	3.1	0.8	0.8	0.7	10.0	52.0	3.9	28.0
GL	391	2.0	1.8	4.8	2.8	1.5	4.8	30.9	5.4	45.8

Tablo: VIII
Arkadaş Grubu İle Yapılan Sohbet ve Tartışma Konuları

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Cinsel konular	Eğlence, zevk, giyim	Spor	Okul, dersler ve öğretmenler	Politik ve ideolojik konular	Dini konular	Başka
İHL	129	2.3	2.3	0.8	8.6	24.0	7.8	21.0	33.3
GL	391	2.3	6.9	2.8	6.1	34.3	1.8	0.7	45.0

Arkadaşları tarafından sevilme ve kendisini arkadaşlarına kabul ettirmek, beğenilmek ve benimsenmek, benlik saygısının önemli şartıdır¹³. Tatmin edici bir ilişki çerçevesi, gençlerin diğer faaliyet ve davranışlarını da etkisi altına alır; yaratıcı ve olumlu çabalara eşlik eder. Bunun tersi de aynı şekilde doğrudur. Anketimize katılan her iki öğrenci grubunun büyük çoğunluğu, arkadaşlarıyla ilişkilerinden genelde memnun gözükümlerdir (İHL % 67.5; GL % 79.7). Bu ilişkilerden memnun olmayanların oranı, her iki grupta da oldukça düşük ve birbirine yakındır (İHL % 2.3; GL % 2.8). Çok tatmin edici olmasa da idare edecek tarzda bir eğilim içinde bulunanlar, İHL grubunda biraz daha yüksektir (İHL % 27.1; GL % 15.8). Bu veriler, İHL grubunda arkadaşlık ilişkilerinin GL grubuna kıyasla biraz daha az tatmin edici olduğunu göstermektedir. Bunun sebebinin çok yönlü olduğunu tahmin ediyoruz (Tablo: IX).

c) Okul Yöneticileriyle ve Öğretmenlerle İlişkiler: Tablo X'daki veriler incelendiği zaman, İHL öğrencilerinin GL öğrencilerine göre, okul yöneticileriyle ilişkilerinden daha az memnun oldukları (İHL % 34.1; GL % 54.7) ve aynı şekilde bu ilişkilerden memnun olmayanlarının oranının bu grupta daha yüksek olduğu (% 28.7; % 17.1) anlaşılmaktadır. İHL grubunda gençlerin % 34.9'u, GL de ise % 26.6'sı, okul yöneticileriyle ilişkilerinden kısmen memnun gözükümlerdir.

Tablo: IX
Arkadaşlarla Olan İlişkilerden Memnunluk Derecesi

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Çok memnun	Memnun	İdare ediyor	Memnun değil	Hiç anlamıyor
İHL	129	2.3	15.5	52.0	27.1	2.3	0.8
GL	391	1.5	24.0	55.7	15.8	2.8	0.0

Tablo: X
Okul Yöneticileriyle Olan İlişkilerden Memnun Olunup-Olunmadığı

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Evet	Hayır	Kısmen
İHL	129	2.3	34.1	28.7	34.9
GL	391	1.5	54.7	17.1	26.6

Tablo: XI
Öğretmenlerle Olan İlişkilerden Memnun Olunup-Olunmadığı

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Evet	Hayır	Kısmen
İHL	129	3.1	38.7	8.6	49.6
GL	391	1.3	49.4	4.6	44.7

13 Yörükoğlu, a.g.e., s. 60.

Öğretmenlerle ilişkilerde de benzeri bir durumla karşılaşırız. Tablo XI'deki rakamlar, bu konuda da İHL grubunun daha az memnun olduğunu göstermektedir. Bu ilişkilerden hiç memnun olmayanların oranı da bu grupta yarı yarıya daha fazladır (İHL % 8.6; GL % 4.6).

Bu veriler İHL de, okul yöneticileri ve öğretmenlerle öğrenciler arasındaki ilişkinin GL'dekine kıyasla biraz daha "gergin" olduğunu göstermektedir. Bu durumu sosyo-ekonomik çevre farklarıyla açıklamak mümkün gözükmemektedir¹⁴. Bizce burada etkili olan faktör doğrudan doğruya mesleki din eğitiminin oluşturduğu okul şartlarıdır. Okul içi ilişkilerde, İHL öğrencisinden dini bir davranış sistemi geliştirmesi beklenmektedir. Fakat, dini ideal ve hedeflere uygun davranış kalıplarının ergen tarafından benimsenmesi, kısa zamanda ve arzu edildiği ölçüde gerçekleşmez. Bu durum, gencin eğitiminden sorumlu kişilerin müdahaleci yaklaşımını daha da arttırır. Sonuç olarak da, esasen bir kimlik arayışı içerisinde bulunan ergenin bu müdahaleler karşısında otoriteye tepki göstermesi, bir savunma görevi yapar.

B. İLGİLER

a) *Kişisel ve Sosyal İlgiler*: Ergenlik döneminde, artan tecrübelerin de yardımıyla iç ve dış ilgiler belirir. Bunlar kişiye özgü ve çeşitlidir. Yetişkin insana kıyasla ergenin ilgilerinde göze çarpan en belirgin özellik, "ölçsüzlük"tür. Ergenin duygu, düşünce ve davranışlarındaki aşırılık, ilgilerinde de göze çarpar; fakat yaşla birlikte dengesizlik ortadan kalkar ve gerek ilgi, gerekse davranışlarda bir durulma görülür. Kısacası, ergenlik dönemi, ilgilerin çoğaldığı ve çeşitlendiği bir dönemdir¹⁵.

Her iki grupta yer alan gençlerin önemli bir bölümü, ilgili sorudaki seçeneklerden birkaç tanesini birden işaretlemişlerdir; bu bizce ilgilerdeki çeşitliliği göstermektedir (Tablo: XII'deki "başka sütununda yer alan değerler bunu ifade etmektedir: İHL % 29.5; GL % 59.4). Bununla birlikte her iki grupta da, derslerdeki başarı durumu yakın oranlarda, en fazla belirginleşmiş bir ilgi konusudur (İHL % 27.1; GL % 24). Bunu, "sağlık" konusu izlemektedir (İHL % 21; GL % 16.3). Daha sonra "spor" (İHL % 8.6; GL % 6.9), "para ve mevki" (İHL % 4.6; % 1.8), sıralamanın en altında ise, "güzel ve sık giyinme" (İHL % 2.3; GL % 3) ile, "eğlence ve zevk faaliyetleri" (İHL % 0.8; GL % 3) gelmektedir. Bu konuda gruplar arasındaki farklar bize pek önemli gözükmemektedir.

Şimdiki durumda ve gelecekte ergeni en çok tatmin eden —ve edecek olan— konuların ne olduğunu anlamak maksadıyla sorulan ve iki seçenekli olan bir soruyla ilgili cevaplar Tablo XIII'de yer almaktadır. Buna göre, her iki grupta da "iş ve meslek" konusu en yüksek oranda önem taşımaktadır (İHL % 40.3; GL % 52.7). Bu konunun, GL grubunda daha fazla önem taşıdığı da görülmektedir. İHL grubunda ikinci sırada önem taşıyan ilgi konusu "dini faaliyetler" (% 32.5) iken, GL de "aile üyeleriyle ilişkiler" (% 49.9) oldukça yüksek bir oran teşkil etmektedir. İHL'de aynı konu üçüncü sırada yer almaktadır (% 30). Başkalarına yardım konusu her iki grupta da yaklaşık oranlarda (İHL % 26.4; GL % 27.1) bir ilgi uyandırmaktadır.

14 Türker, a.g.e., s. 93, 96.

15 Şemin-Uğurel, a.g.e., s. 146.

Tablo: XIII
Ergenleri En Fazla Tatmin Eden ve Edecek Olan Konular

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Mesleği veya işi	Aile üyeleriyle ilişkiler	Başkalarına yardım	Memleketin durumunu düzeltmek için politik veya örgütsel faaliyetlere katılma	Milletlerarası durumu düzeltmek için politik veya örgütsel faaliyetlere katılma	Bilimsel veya sanatla ilgili faaliyetler	Dini faaliyetler
İHL	129	2.3	40.3	30.3	26.4	23.3	1.5	7.0	32.5
GL	391	3.6	52.7	49.9	27.1	9.2	4.6	15.0	11.7

Not: Bu soru iki seçenektir.

Tablo: XII
Kişisel İlgiler (En Çok İlgilenilen Konular)

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Eğlence ve zevk faaliyetleri	Cinsel konular	Spor	Güzel ve şık giyim	Derslerdeki başarılar	Sağlık	Para ve mevki	Başka
İHL	129	4.6	0.8	1.5	8.6	2.3	27.1	21.0	4.6	29.5
GL	391	3.3	3.0	2.0	6.9	3.0	24.0	16.3	1.8	39.4

Tablo: XIV
Ergenlere Göre En Önemli Memleket Meselesi

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Ekonomik kalkınma	Eğitim	İşçi hakları ve sosyal adalet	Asayiş ve güvenlik	İşsizlik ve enflasyon	Dini ve ahlâki gelişme	Dış ilişkiler	İlgilenmiyor	Başka
İHL	129	3.9	7.8	16.4	0.0	5.4	9.2	35.7	0.0	3.1	18.6
GL	391	3.3	21.7	20.2	1.8	6.9	9.4	5.1	0.5	4.8	26.

"Politik ve örgütsel faaliyetler", İHL grubunda çok daha fazla ilgi çekmektedir (İHL % 23.3; GL % 9.2). Buna karşılık, "bilimsel ve sanatla ilgili etkinlikler"e duyulan ilgi İHL grubunda yarı yarıya daha düşük (İHL % 7; GL % 15) gözükmektedir.

Ergenlerin ilgi alanlarından birisi de şüphesiz toplum ve dünya meseleleridir¹⁶. Bu konuda araştırma yaptığımız gruplar arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Tablo XIV'deki verilere göre, İHL grubunda "en önemli memleket meselesi" olarak birinci sırada "dini ve ahlâki gelişme" (% 35.7) kabul edilirken, GL grubunda "ekonomik kalkınma" (% 21.7) ön sırayı almaktadır. Daha sonra sırasıyla, "eğitim" (İHL % 16.4; GL % 20.2), "işsizlik ve enflasyon" (İHL % 9.2; GL % 9.4), "asayiş ve güvenlik" (İHL % 5.4; GL % 6.9) konuları birbirine yakın oranlarda zikredilmektedir. Memleket meselelerine ilgi duymayanlar her iki grupta da en düşük oranı temsil etmekle birlikte, İHL grubunda bu daha da düşüktür (İHL % 3.1; GL % 4.8). Bu soruya, birden fazla seçeneği işaretleyerek cevap verenler de önemli bir oran göstermektedir (İHL % 18.6; GL % 26). Bu cevaplar ayrıca incelendiğinde, İHL öğrencilerinin en fazla "ekonomik kalkınma/dini-ahlâki gelişme" (% 4.6) konularını bir arada en önemli memleket meselesi saydıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık, GL grubunda "ekonomik kalkınma/eğitim" (% 6.1) konuları bir arada ilk sırada gelmektedir.

Bu veriler, İHL öğrencilerinin dini faaliyetlere çok daha büyük bir ilgi duyduklarını, memleketin dini-ahlâki gelişmesine önem verdiklerini göstermektedir. Ayrıca bu grupta politik ve ideolojik eğilimlerin daha güçlü olmasına karşılık, bilim ve sanat konularına duyulan ilginin zayıf olduğunu görüyoruz.

b) Boş Zaman İlgileri: Gençler boş zamanlarını duruma göre çeşitli faaliyetlerle doldurmaya çalışmaktadırlar. Araştırma grubumuzda, boş zamanların en yüksek oranda birden çok ve çeşitli faaliyetlerle doldurulduğunu tesbit ediyoruz (Tablo: XV'in "başka" sütununda yer alan değerler bunu ifade etmektedir. İHL % 29.5; GL % 49.9). Belirlenmiş bir ilgi alanı olarak ilk sırada her iki grupta da "okuma ilgisi"nin geldiği görülmektedir; fakat oranlar bakımından büyük farklılıklar vardır (İHL % 39.5; GL % 16.9). İHL grubunda ikinci sırayı "spor" (% 9.3) alırken, bunu hayâl kurma/dinlenme (% 7), radyo-televizyon izleme (% 5.4) ve sinema/tiyatro/gezme (% 4.6) faaliyetleri izlemektedir. GL grubunda ise ikinci sırada (% 7.9) radyo-televizyon izleme, sonra da spor (% 7.7) gelmektedir. İki grup arasında göze çarpan bir başka fark, İHL de sanat ve edebiyat uğraşları ile el işleri çalışmaları hemen hemen hiç ilgi çekmediği halde, düşük oranlarda da olsa GL'de bu alanlara ilgi duyanların varlığıdır.

1. Okuma İlgileri: Araştırma gruplarımızda yer alan gençlerin okudukları kitapların türlerini tesbit maksadıyla sorulan bir soruya verilen cevapların rakamsal değerleri Tablo: XVI'da görülmektedir. Buna göre, İHL grubunda ilk sırada "dini kitaplar" (% 31) gelirken, GL grubunda hemen aynı oranda (% 31.4) edebi türden eserler gelmektedir. Fakat genelde ergenlerin önemli bir bölümü tek bir tür kitaptan çok, değişik türlerde kitaplar okumayı sevmektedirler. Bu tablonun "başka" sütü-

16 Bkz., Varış, a.g.e., s. 112; Semir-Uğurel, a.g.e., s. 151.

nunda yer alan değerler bunu ifade etmektedir. Bu cevapların ayrı bir dökümü yapıldığı zaman, yukarıdaki verileri destekleyen sonuçlarla karşılaşıyoruz. Değişik türde kitap okuyanlar, İHL grubunda ilk sırada dini kitapları tercih ederken (% 5.4), GL grubunda edebi türde kitaplar ilk sırada gelmektedir (% 11.2). Daha sonraki sıralama İHL grubunda şöyledir: Bilimsel eserler (% 3.9), fikri-felsefi kitaplar (% 3.1). GL grubunda ise; bilimsel eserler (% 7.7), resimli dergiler (% 5.6) ve dini kitaplar (% 5.4), son sırada ise cinsiyetle ilgili kitaplar (% 5.1) gelmektedir.

İHL grubunda edebi eserler ikinci sırayı alırken (% 21), bilimsel eserler (% 7) ve fikri-felsefi eserler (% 4.6) bunları takip etmektedir. GL grubunda ise, bilimsel eserler (% 10.5) ve resimli dergiler (% 7.1) sırayı izlemektedir. Her iki grupta da okuma ilgisine sahip olmayanlar eşit oranlarda bulunmaktadır (İHL % 6.2; GL % 6.1).

Öğrencilerden, en fazla beğendikleri ve etkilendikleri üç kitabın ismini yazmalarını istediğimiz bir soruya verilen cevapların tasnifi sonucunda, türlerine göre bunların şu şekilde sıralandığını görüyoruz (Tablo: XVII). Her iki grupta da birinci sırayı yerli romanlar almaktadır (İHL % 48; GL % 46.7). İHL grubunda ikinci sırayı dini kitaplar alırken (% 38), GL grubunda ikinci sırada yabancı romanlar (% 42.1) gelmektedir. İHL grubunda yabancı roman seven ve etkilenenlerin oranı (% 3.2), GL grubunda dini kitaplardan etkilenenlerin oranına (% 3.6) denk gibidir. İHL grubunda bazı şiir kitapları (özellikle Safahat) GL grubuna kıyasla daha yüksek oranda okunmakta ve sevilmektedir (İHL % 4; GL % 0.7).

İHL öğrencileri, ders dışı boş zamanlarında yeterli bir okuma ilgisine sahip gözükmemektedirler. Bu grupta, ilmi nitelikli dini kitaplar veya edebi nitelikli dini kitapların en yüksek oranda okunmuş olması, öğrencilerin aldıkları mesleki-dini eğitimin etkilerini yansıtmaktadır. Buna karşılık GL grubunda daha çok yerli ve yabancı türden romanların okunmuş ve sevilmiş olması, ergenlik psikolojisinin bir özelliği olan duygusal tatmin ve macera arayışı eğilimlerine uygunluk göstermektedir.

2. Radyo/Televizyon İlgileri: Her iki grupta da radyo/televizyon yayınlarına karşı büyük bir ilgi olduğunu görüyoruz (Tablo: XVIII). Belli bir program çeşidi ayırdetmeksizin değişik programları zevkle izleyenler, GL grubunda daha yüksek orandadır (İHL % 7.8; GL % 19.1). İlgili soruya tek tercihli olarak cevap verenlerin durumuna göre; İHL grubunda dini-ahlâki programlar ilk sırada yer almaktadır (% 19.3). Bunu, müzik-eğlence (% 7.8), dizi film-sinema (% 7.8), spor programları (% 6.2), belgesel (% 5.4), eğitici programlar (% 5.4) ve en sonda da siyasi haber ve yorumlar (% 4.6) izlemektedir. GL grubunda ise, müzik-eğlence (% 12.5), dizi film-sinema (% 9.7), belgeseller (% 5.9), spor (% 3.6) programları en çok sevilen ve izlenen programlar olarak belirtilmektedir. Görüldüğü gibi bu konuda da gruplar arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle dini programları izleme oranı İHL grubunda ilk sıralarda gelirken, GL grubunda bu programları izleyenlerin oranı çok düşük kalmaktadır. Ayrıca, İHL grubunda öğrencilerin % 6.2'si radyo-televizyon izlemediklerini belirtirken, GL grubunda bu oran ancak % 1 dolaylarında kalmaktadır. Şüphesiz bu durum, öğrencilerin bu konuda sahip oldukları imkânların farklılığını da göstermektedir. İHL öğrencilerinin dini programlara daha çok ilgi duymaları, elbette onların aldıkları eğitimle açıklanabilir.

Tablo: XV
Boş Zaman İlgileri

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Kitap, dergi, gazete okuma	Radyo-televizyon izleme	Resim, müzik veya şiirle uğraşma	Spor yapma	Sinema-tiyatro veya gezme gitme	Hayale dalma, dinlenme	Eğlenceli toplantılar	Kolleksiyon yapma	El işleri yapma	Başka
İHL	129	3.1	39.5	5.4	0.0	9.3	4.6	7.0	0.8	0.8	0.0	29.5
GL	391	2.5	16.9	7.9	2.3	7.7	4.3	2.8	0.5	0.7	4.3	49.9

Tablo: XVI
Okunan Kitapların Türleri

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Hikâye, roman	Resimli dergiler	Fikri, felsefi ve ideolojik eserler	Bilimsel eserler	Cinsel kitaplar	Dini kitaplar	Kitap okumayan	Başka
İHL	129	0.8	21.0	1.5	4.6	7.0	0.8	31.0	6.2	27.1
GL	391	2.3	31.4	7.1	3.8	10.5	3.3	3.0	6.1	32.2

Tablo: XVII
En Çok Beğenilen ve Etkilenilen Kitapların Türleri

Okul	Ö.S.	Okunan kitap sayısı	Yerli romanlar	Yabancı romanlar	Fikri, felsefi ve ideolojik kitaplar	Dini kitaplar	Bilimsel kitaplar	Şiir kitapları
İHL	129	250	48.0	3.2	4.4	38.0	2.4	4.0
GL	391	715	46.7	42.1	3.5	3.6	2.7	0.7

Tablo: XVIII
Severek İzlenen Radyo-Televizyon Programları

Okul	Ö. S.	Cevapsız	Müzik, eğlence ve yarışma	Siyasi yorum ve haberler	Dizi filmler, sinema	Belgeseller	Eğitici programlar	Spor programları	Dini programlar	Hiçbirini izlemeyenler	Ayırım yapmadan hepsini izleyenler	Başka
İHL	129	2.3	7.8	4.6	7.8	5.4	5.4	6.2	19.3	6.2	7.8	27.2
GL	391	2.8	12.5	0.5	9.7	5.9	2.8	3.6	1.5	1.0	19.1	40.4

c) *Meslek İlgileri ve Tercihleri*: Bir mesleğe karşı duyulan ilgi, çeşitli faktörlerin etkisi altında gelişir. Bunlar, insanın kendi kabiliyetinden haberdar oluşu, başarı umudu, nüfuz ve saygınlık kazanma arzusu ve sosyal grupta bir mevki sahibi olma arzusu gibi şeylerdir¹⁷. Kişinin kabiliyet ve ilgisi ile tercih ettiği meslek arasında bir uygunluk varsa, şüphesiz bu durum hem o kişinin başarısını artırır, hem de istek ve zevkle o mesleğin gerektirdiği rol ve davranışları geliştirmesine imkân sağlar. Ergenlerin mesleklere karşı duydukları ilgi ve sevginin değişken olduğu müşâhede edilmektedir; bunu zekâ gelişimi ve hormon faaliyetinin azalmasıyla açıklayanlar varsa da¹⁸, daha başka sebeplerin de etkili olabileceğini düşünmek mümkündür.

İHL grubunda en yüksek oranda tercih edilen meslekler, "orta memur ve küçük işadami" (% 33.3) grubuna giren mesleklerdir. Bunu, yüksek rütbeli memurluk (% 22.5) ve küçük memur ve esnaf grubuna giren meslekler (% 16.4) izlemekte, en sonda ise serbest meslekler gelmektedir (% 9.3).

GL grubunda durum önemli ölçüde farklıdır. Burada en yüksek oranda "serbest meslekler" (% 33.7) tercih edilmekte, bunu yüksek rütbeli memurluk (% 30.1) ve sonra orta memur-küçük işadami grubuna dahil meslekler (% 16.3) gelmektedir. Küçük memur ve esnaflık (% 3) ile, yarı kalifiye işçilik (% 0.5) en düşük oranlarda tercih edilen mesleklerdir.

Bu verilerden, İHL öğrencilerinin, GL öğrencilerine kıyasla, sosyal statü ve maddi kazanç bakımından daha düşük seviyedeki mesleklere yöneldiklerini anlıyoruz. Bu durumu iki sebebe bağlamak mümkündür. Birincisi, bu öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerinin nisbeten düşük seviyede bulunmasıdır. Bu yönleriyle avantajsız olan gençlerin meslek tercihlerinin de düşük olduğunu araştırmalar ortaya koymaktadır¹⁹. İkincisi, aldıkları eğitimin niteliği itibarıyla sosyal bakımdan umu (beklenti) düzeylerinin düşük olmasıdır (Tablo: XIX).

Tablo: XIX
Meslek Tercihleri

Okul	Ö.S.	Cevap-sız	Serbest meslekler	Kamu ya da özel sektörde yüksek rütbeli memur	Orta memur, küçük işadami	Küçük memur, esnaf, kalifiye işçi	Yarı kalifiye işçi	Kararsız
İHL	129	8.5	9.3	22.5	33.3	16.4	0.0	10.0
GL	391	13.0	33.7	30.1	16.3	3.0	0.5	3.0

Tablo: XX
Tercih Edilen Meslek Türleri

Okul	Ö. S.	Doktor, eczacı	Her tür mühendislikler	Lise öğretmenliği	Avukat, hâkim, savcı	Subay, astsubay	Gazeteci	İhtiyat (Din Gör.)
İHL	129	5.4	9.3	13.2	5.0	0.0	0.0	15.5
GL	391	29.9	14.8	9.2	5.9	3.0	3.0	0.0

17 Şemin-Üğürel, a.g.e., s. 154.

18 A.e., s. 155-156.

19 Bkz. Türker, a.g.e., s. 104.

Öğrenciler tarafından tercih edilen mesleklerin türlerine göre dağılımı da gruplar arasındaki farklılaşmayı daha açık ortaya koymaktadır (Tablo: XX). İHL grubunda en yüksek oranda "din görevliliği" (% 15.5), daha sonra da "lise öğretmenliği" (% 13.2) tercih edilmektedir. Bu sonuncusu da genelde dini-mesleki formasyona bağlı "din kültürü ve ahlâk dersi" öğretmenliğidir. Buna göre, İHL öğrencilerinin yaklaşık % 30'u, kendi mesleki-dini formasyonlarının elverdiği mesleklerde yetişmeyi istemektedirler. Bunun dışında kalan daha kalabalık kesim ise, başka mesleklerde yetişmeyi ve çalışmayı arzu etmektedirler. Mühendislik (% 9.3), hekimlik (% 5.4) ve hukukçuluk (% 5), bu grupta en yüksek oranda tercih edilen mesleklerdir.

GL grubunda en yüksek oranda doktorluk-eczacılık (% 29.9) tercih edilmektedir. Bunu, mühendislik (% 14.8), lise öğretmenliği (% 9.2), hukukçuluk (% 5.9) izlemektedir. En alt sıralarda askerlik (% 3) ve gazetecilik (% 3) yer almaktadır. Anketimize cevap veren GL öğrencilerinden "İlâhiyatçı" olmayı arzu eden hiç kimse çıkmamıştır.

SONUÇ

İmam-Hatip Lisesi öğrencisi genelde sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri itibarıyla daha "engelle-yici" bir aile ortamında yetişmektedir. Bunun yanında okulda, mesleki-dini eğitimin ferdi ve toplumsal plânda kişiye yüklediği çok hassas ve büyük bir sorumluluğun baskısını teneffüs etmektedir. Kendi psikolojik derinliğinde ise, her normal ergen gibi, bağımsızlık ve cinsiyet duygularının güçlü etkisini yaşamakta, kimlik arayışı içerisinde bocalamaktadır. Bütün bunlar, İHL öğrencisinin "uyum" problemleriyle karşı karşıya bulunduğunu gösterir. Onun başedebilmek zorunda olduğu meseleler, bir lise öğrencisine kıyasla, çok daha ciddi ve çok daha fazladır. Bununla birlikte, araştırmamız göstermektedir ki, aile, okul ve toplumun beklenti ve baskıları karşısında İHL öğrencisi sorumlu, itaatkâr ve saygılı bir tutum geliştirmektedir. Bunu, mesleki-dini eğitimin bir başarısı olarak değerlendirmek mümkündür.

İHL öğrencilerinin "dünyaya bakış açılarının sınırlılığı"ndan söz eden sosyal bilimciler (Gökçe, s. 112), bunun ne anlama geldiğini açıklamamışlardır. Bizce bu sınırlılık, bir lise öğrencisine kıyasla, daha sorumlu ve kurallara bağlı bir hayat tarzı geliştirme zarureti-ni ifâde eder. Din başlı başına bir terbiye sistemi olduğuna göre, aynı zamanda dinin akademik bilgisi ile yetişen gençlerin duygu, düşünce, davranış ve tutumlarında dini bakış açısının ağırlık kazanması, tabii bir sonuç olarak değerlendirilmelidir.

Bu arada belirtmek gerekir ki, araştırmamız, mesleki din eğitiminin gözden geçirmek zorunda olduğu bazı hususların varlığını da haber vermektedir. Otoriter kültür yapısından, insan ilişkilerinde demokratik bir safhaya ginen günümüzde, din eğitiminin öğrenciye daha fazla dönük bir nitelik kazanması gerekir. Öğrenciyi, "kendi kendisiyle, çevresiyle ve Allah'ı ile uyum hâlinde olan", çatışma ve yabancılaşmalardan arınmış bir kişilik yapısına ulaştırmalıdır. Bilim, sanat ve edebiyat konularına öğrencilerin ilgilerini arttırmak suretiyle, onların politik ve ideolojik alanlara kayan dinamik eğilimlerini, daha yaratıcı kanallara aktarmalıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, İHL öğrencisi sosyal ve kültürel değerler karşısında itirazsız bir "uyumcu" olmayıp, "seçici-değerlendirici" bir şuur geliştirmektedir. O, toplumda geçerli olan ilişki şekillerini ve hayat telâkkilerini dinin süzgecinden geçirerek kendine maletmektedir. Bizce bu eğilimin, milli kimliğin korunması açısından büyük önemi vardır. O halde denebilir ki, din eğitimi, milli kimliğin korunmasında büyük bir etki ve fonksiyona sahiptir.

KAYNAKLAR

- Gökçe, Birsen ve arkadaşları; Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, M.E. G.S.B., Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1984.
- Hökelekli, Hayati; "Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi", U.Ü.İ.F. Dergisi, c. I, sy. 1, s. 35-51, Bursa 1986.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem; Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları, İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: A-5, Ankara 1972.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem; Gençlerin Tutumları, Kültürler Arası Bir Karşılaştırma, O.D. T.Ü., Ankara 1973.
- Origlia, D./Ouillon, H., L'Adolescent, Les Editions ESF, 7. bas., Paris 1972.
- Spence - Rocheblave, Anne-Marie; Ergenlik Psikolojisi (Ergen ve Dünyası) Çev. Bekir Onur, Maya Mat. ve Yay., Ankara 1980.
- Şemin - Uğurel, Refia; Gençlik Psikolojisi, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No. 2677, İstanbul 1980.
- Türker, A. Vural; Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları, Hacettepe Univ. Yay., C-19, Ankara 1977.
- Ünver, Özkan ve arkadaşları (Editör: Nihat Nirun); 12-24 Yaş Gençlerin Ekonomik Sorunları, M.E.G.S.B., Gençlik Hizmetleri ve Faaliyetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara 1986.
- Varış, Fatma; Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler, A.Ü. Eğitim Fak. Yay. No. 5, Ankara 1968.
- Vergote, Antoine; Psychologie Religieuse, 3. bas., Bruxelles 1969.
- Yörükoğlu, Atalay; Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Bas., Ankara 1986.